

I.ÚS 3512/11 ze dne 11. 11. 2013

Uplatnění všeobecných obchodních podmínek ve spotřebitelských smlouvách

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu
Jménem republiky

Ústavní soud České republiky rozhodl v senátu složeném z předsedkyně Ivany Janů a soudců Kateřiny Šimáčkové a Ludvíka Davida o ústavní stížnosti stěžovatele Martina Skopce, zastoupeného Mgr. Václavem Kaskou, advokátem se sídlem v Českých Budějovicích, Žižkova tř. 1321/1, proti rozsudku Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 19. 9. 2011, č. j. 15 EC 292/2011-63, za účasti Okresního soudu v Českých Budějovicích, jako účastníka řízení, a společnosti Český inkasní kapitál, a. s., se sídlem Václavské nám. 808/66, Praha 1, bez právního zastoupení, takto:

I. Výroky II. a III. rozsudku Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 19. 9. 2011, č. j. 15 EC 292/2011-63, bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo na ochranu vlastnictví ve smyslu čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Výroky II. a III. rozsudku Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 19. 9. 2011, č. j. 15 EC 292/2011-63, se ruší.

III. Ústavní stížnost v části, která směřuje proti výroku I. rozsudku Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 19. 9. 2011, č. j. 15 EC 292/2011-63, se odmítá.

Odůvodnění:

I.

1. Okresní soud v Českých Budějovicích (dále jen "soud I. stupně") svým rozsudkem ze dne 19. 9. 2011, č. j. 15 EC 292/2011-63, vyhověl žalobě Českého inkasního kapitálu, a. s., (dále jen "žalobce") na zaplacení 5 000 Kč včetně příslušenství. Soud I. stupně zjistil, že stěžovatel uzavřel se společností UPC, a. s. (dále jen "poskytovatel"), smlouvu o poskytování veřejně dostupných služeb elektronických komunikací (dále jen "smlouva o poskytování služeb") a byl mu zapůjčen modem zn. Motorola (dále jen "zařízení"). Součástí smlouvy o poskytování služeb byl odkaz na všeobecné obchodní podmínky obsahující ujednání o smluvní pokutě ve výši 5 000 Kč pro případ, že zákazník poskytovateli nenavrátil zařízení do 7 dnů od ukončení smlouvy. Stěžovatel později vypověděl smlouvu o poskytování služeb, ale zapůjčené zařízení nevrátil. Soud I. stupně měl proto za prokázané, že stěžovatel nesplnil svou smluvní povinnost, a proto žalobcovu nároku vyhověl.

II.

2. Včas podanou ústavní stížností, která splňuje i další náležitosti ústavní stížnosti stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "zákon o Ústavním soudu"), stěžovatel napadá rozsudek soudu I. stupně, jemuž vytýká porušení svého práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 Listiny základních práv a svobod. Konkrétně dle stěžovatele soud I. stupně pochybil, když se nezabýval námitkami, jež v řízení uplatnil. Soud I. stupně se nezabýval tím, že smluvní pokuta vzniká smluvním konsensem, k čemuž dle názoru stěžovatele nedošlo, dále soud nezohlednil jeho postavení jako spotřebitele, tudíž na smlouvu měl soud aplikovat ochranná ustanovení, zejména ustanovení § 56 obč. zák., které upravuje nepřipustná smluvní ujednání. Nepřipustnými jsou i podmínky, s nimiž se spotřebitel nemohl seznámit před podpisem smlouvy. Stěžovatel tvrdí, že smlouvu o poskytování služeb podepsal s technikem poskytovatele, který se dostavil do jeho obydli za účelem instalace zařízení, aniž by mu přitom byly předloženy všeobecné obchodní podmínky poskytovatele nebo by byl seznámen s jejich obsahem. K tomu stěžovatel dodává, že dle jeho názoru v občanskoprávních vztazích nelze určit část smlouvy odkazem na všeobecné obchodní podmínky. Dále stěžovatel namítá, že žalobce nebyl aktivně věcně legitimovaný k podání žaloby, neboť nedošlo k platnému postoupení pohledávky mezi žalobcem a poskytovatelem. Tato vada přitom měla být zhojena až po vyhlášení rozsudku, kdy byly dodatečně do soudního spisu založeny nové dokumenty ověřující danou skutečnost. Tímto postupem se měl soud dopustit zjevného excesu. V závěru stěžovatel dodává, že si je vědom judikatury

Ústavního soudu ohledně tzv. bagatelních sporů, jimiž se Ústavní soud obecně nezabývá, ledaže došlo k mimořádně závažnému pochybení obecných soudů, nicméně se stěžovatel domnívá, že k takovému pochybení v jeho případě došlo.

3. Soud I. stupně ve svém vyjádření uvádí, že neporušil jakékoliv právo či svobodu stěžovatele garantované ústavním pořádkem České republiky, neboť věc byla řádně, bez zbytečných průtahů projednána, stěžovatel byl zastoupen právním zástupcem a veškeré jeho námitky a návrhy byly posouzeny. Účastníci byli také po celou dobu soudního řízení řádně poučováni o svých právech a povinnostech. Co se týče dodatečně předložených listin, soud I. stupně poukázal na to, že dne 19. 9. 2011 po vyhlášení rozsudku právní zástupce žalobce předložil originály listin a žádal o jejich založení. Dle názoru soudu neměly tyto listiny žádný právní význam vůči již vyhlášenému rozsudku, neboť soud vycházel při rozhodování ve věci z provedených důkazů, a to z účastnické výpovědi stěžovatele a z listinných důkazních prostředků, o jejichž pravosti neměl soud pochybnosti. Veškeré listiny, které byly v přílohové obálce, byly již žalobci navráceny. Na závěr soud I. stupně podotýká, že nemohlo dojít k šikanóznímu výkonu práva, neboť stěžovatel mohl kdykoliv, tedy i během soudního jednání, příslušné zařízení vrátit.

4. Žalobce jako vedlejší účastník řízení se k ústavní stížnosti nevyjádřil.

5. Stěžovatel v replice znovu upozornil na nepřípustnost postupu obecného soudu, který po vynesení rozsudku přijal do přílohové obálky několik listin.

III./a

Právo na spravedlivý proces - otázka důkazního břemena

6. Ústavní soud přezkoumal napadené rozhodnutí a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

7. Základní námitkou stěžovatele je nedostatečné odůvodnění soudního rozhodnutí, tedy že se soud I. stupně nevypořádal s tvrzeními a námitkami stěžovatele vznesenými v průběhu řízení. Konkrétně stěžovatel konstantně upozorňoval na skutečnost, že je spotřebitelem, a proto je třeba na něj vztáhnout příslušná ustanovení občanského zákoníku týkající se ochrany spotřebitele. Této ochrany se přitom nelze vzdát sjednáním režimu obchodního zákoníku. S touto konkrétní námitkou, jakožto s námitkami dalšími se nicméně soud I. stupně dle stěžovatele nevypořádal.

8. Za účelem posouzení důvodnosti ústavní stížnosti si Ústavní soud vyžádal příslušný spis soudu I. stupně, z něhož zjistil následující skutečnosti. Žalobce podal vůči stěžovateli žalobu na zaplacení 5 000 Kč spolu s úrokem z prodlení, kterou odůvodnil tím, že stěžovatel nenavrátil zařízení do 7 dnů od ukončení smlouvy, ačkoliv k tomu byl povinován článkem 3.7 všeobecných obchodních podmínek. Stěžovatel nárok žalobce opakovaně v řízení odmítl s tím, že sice s technikem poskytovatele uzavřel dne 5. 6. 2008 smlouvu o poskytování služeb, která obsahovala drobným písmem odkaz na všeobecné obchodní podmínky (tzv. včleňovací doložkou), ale před podpisem smlouvy o poskytování služeb mu všeobecné obchodní podmínky nebyly předány a nebyl ze strany poskytovatele seznámen ani s jejich obsahem. Stěžovatel sice připustil, že si smlouvu řádně nepřečetl, ale to v dané věci nepovažoval za podstatné, neboť se na něj měla vztahovat patřičná ustanovení regulující spotřebitelské smlouvy. Z odůvodnění rozsudku soudu I. stupně, kterým bylo žalobě vyhověno, potom Ústavní soud zjistil, že soud I. stupně stručně shrnul obsah tvrzení žalobce, dále uvedl, že žalobce je právnickou osobou, na něhož přešla pohledávka dle smlouvy o postoupení pohledávky ze dne 21. 1. 2010 a její přílohy (dále též "smlouva o postoupení pohledávky"), dále popsal průběh řízení, procesní obranu stěžovatele a jeho výpověď před soudem. Následně soud I. stupně učinil závěr, že skutková tvrzení žalobce jsou prokázána uvedenými listinami, přičemž žalovaný nesplnil svou povinnost navrácení přístroje, tudíž žaloba je důvodná. V odůvodnění rozsudku však zcela absentuje jakákoliv snaha vypořádat se s tvrzeními stěžovatele, která přitom, jak bude následně ukázáno, mohla mít pro správné právní posouzení věci zcela zásadní vliv.

9. Námitka stěžovatele směřuje k uplatnění obchodních podmínek ve spotřebitelských smlouvách. Obecně platí, že si smluvní strany mohou dohodnout obsah práv a povinností, kterými se budou navzájem řídit. Sjednaná práva a povinnosti jsou obvykle obsažena přímo ve smlouvě, nicméně tím není vyloučena aplikace všeobecných či jiných obchodních podmínek, na něž smlouva může odkazovat. Obchodní podmínky mohou být sestaveny některou ze smluvních stran nebo i třetím subjektem (typicky se jedná o odborné či zájmové organizace). Tato praxe je výslovně upravena ve vztazích řídicích se režimem obchodního zákoníku, a to konkrétně v ustanovení § 273 ObchZ, oproti tomu občanský zákoník takovou explicitní úpravu neobsahuje. Ovšem tuto běžnou praxi lze dovodit zejména z principu autonomie vůle stran a z toho odvozené zásady smluvní svobody, která je jedním z vůdčích principů závazkového práva.

10. Uplatnění obchodních podmínek není neomezené, naopak právní úprava stanovuje základní limity. Pro spotřebitelské smlouvy platí, že nesmějí pod hrozbou absolutní neplatnosti dle ustanovení § 56 občanského zákoníku obsahovat ujednání, která v rozporu s požadavkem dobré víry znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran. Podle demonstrativního výčtu obsaženého v odstavci druhém pod písmenem g) se za takové ustanovení považují mimo jiné ujednání, s nimiž se spotřebitel neměl možnost seznámit před podpisem smlouvy, což budou typicky právě obchodní podmínky, s nimiž se spotřebitel před podpisem smlouvy neměl možnost seznámit. Podobně je tomu i v obchodněprávních vztazích, neboť dle ustanovení § 273 obchodního zákoníku lze uplatnit odkaz na obchodní podmínky jedné ze smluvních stran pouze za předpokladu, že je na použití těchto obchodních podmínek ve smlouvě odkazováno (tzv. včleňovací doložkou) a že zároveň jsou smluvním stranám známé nebo jsou k návrhu smlouvy přiložené, a to v okamžiku akceptace smlouvy.

11. Tyto závěry podporují i závěry právní vědy. Současná právní doktrína uvádí k obchodním podmínkám následující: "Základním předpokladem přijetí všeobecných obchodních podmínek oblatem je zahrnutí těchto všeobecných obchodních podmínek do návrhu. K tomu může dojít několika způsoby. Zřejmě bezrozporným je zopakování celého jejich textu, např. ve formuláři smlouvy. V takovém případě není pochyb, že souhlas oblata zahrnuje i všeobecné obchodní podmínky. Z hlediska technického dochází v praxi spíše k případům, kdy smlouva činí svou součástí všeobecné obchodní podmínky formou odkazu na ně. Má-li se však jejich závaznost pro daný právní vztah odvíjet od souhlasu smluvních stran, pouhý odkaz nestačí. Musí k němu přistoupit seznámení se s jejich obsahem. Jestliže byl oblát s obsahem podmínek před uzavřením smlouvy seznámen, není podstatné jakým způsobem, zda k tomu došlo v souvislosti s uzavíráním konkrétní smlouvy, či již dříve v souvislosti s uzavíráním podobné smlouvy." [Milan Hulmák., Uzavírání smluv v civilním právu, 1. vydání, Praha 2008, 203 s. ISBN 978-80-7400-062-1. s. 64]

12. K tomu je vhodné dodat, že jak podnikatel, tak spotřebitel musí mít adekvátní možnost se s obsahem obchodních podmínek seznámit, to ovšem neznamená, že tak skutečně učiní. I když je spotřebitelům přiznána vyšší právní ochrana pro jejich fakticky slabší postavení, nedochází tím k úplnému potlačení starořímské zásady *vigilantibus iura scripta sunt* (práva náležejí bdělým).

13. V praxi se samozřejmě může jevit otázkou, koho tíží důkazní břemeno ohledně prokázání naplnění podmínek pro aplikaci obchodních podmínek. Soudní judikatura již v devadesátých letech v této souvislosti dospěla k závěru, že "obchodní podmínky, na které ve smyslu § 273 odst. 1 ObchZ smlouva odkazuje a jež jsou k ní připojeny nebo jsou smluvním stranám známy, nemusí být samostatně podepisovány účastníky smluvního vztahu. V pochybnostech však musí ten, kdo se jich dovolává, prokázat, že byly ke smlouvě připojeny anebo že byly druhé straně známy" (rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 24. 2. 1998, sp. zn. 5 Cmo 318/97, publikováno v soudních rozhledech 10/1998, str. 259). Tento právní výklad byl následně přijat právní naukou (například Bejček, J., Eliáš, K., Raban P. a kol. Kurs obchodního práva. Obchodní závazky. 4. vyd. Praha : C. H. Beck, 2007, 585 s. ISBN 978-80-7179-781-4. s. 60, marg. č. 111.) a je akceptován i obecnými soudy (například usnesení Nejvyššího soudu ze dne 3. 6. 2013, sp. zn. 32 Cdo 3183/2012). Jestliže tento výklad platí pro obchodněprávní vztahy, které obecně vykazují vyšší míru dispozitivnosti, tím spíše musí platit i pro spotřebitelské vztahy regulované částí první, hlavou pátou občanského zákoníku.

14. Shrňme-li výše uvedené, samotný podpis pod tzv. včleňovací klauzulí pro uplatnění obchodních podmínek sám o sobě nepostačuje, nýbrž je třeba, aby zároveň byl naplněn i druhý předpoklad, tedy známost smluvních podmínek či jejich přiložení. Důkazní břemeno prokázání naplnění uvedených předpokladů přitom leží na osobě, která se ustanovení obchodních podmínek dovolává. Z uvedeného je tedy patrné, že vznesená námitka stěžovatele v řízení před obecným soudem mohla ve věci hrát zásadní roli. V takovém případě pak účastník řízení může důvodně očekávat, že se s jeho námitkami bude soud přinejmenším skutečně zabývat a ve svém odůvodnění se s nimi alespoň stručně vypořádá.

15. Na tomto závěru potom ničeho nemění ani znění § 157 odst. 4 o. s. ř., které stanovuje kvalitativně nižší požadavky na odůvodnění soudního rozhodnutí. Podle tohoto ustanovení v odůvodnění svého rozsudku, proti němuž není odvolání přípustné nebo proti němuž se účastníci odvolání vzdali (§ 207 odst. 1), soud uvede pouze předmět řízení, závěr o skutkovém stavu a stručné právní posouzení věci. Vznesení-li totiž stěžovatel v průběhu řízení námitky, které mohou významně ovlivnit zjištění skutkového stavu a následné právní posouzení věci, je soud povinen na to ve svém rozsudku alespoň stručně reagovat. Pokud tak soud neučiní a s námitkami stěžovatele se v odůvodnění svého rozhodnutí nikterak nevypořádá, počíná si svévolně a zároveň zbavuje své rozhodnutí základních atributů v podobě přesvědčivosti a přezkoumatelnosti. Důsledkem toho je zásah do ústavně zaručeného práva stěžovatele na spravedlivý proces.

16. Předmět řízení o projednávané ústavní stížnosti spadá do kategorie tzv. bagatelních sporů, k nimž Ústavní soud ve své dřívější rozhodovací praxi [například náleží Ústavního soudu ze dne 17. 3. 2009, sp. zn. I. ÚS 3143/08 (N 59/52 SbNU 583)] zaujal stanovisko, že pokud občanský soudní řád vylučuje u bagatelních věcí přezkum v odvolacím řízení, což v obecné rovině není v rozporu s článkem 36 odst. 1 Listiny, bylo by proti této logice připustit, aby jejich přezkum byl automaticky přesunut do roviny ústavního soudnictví. Proto rozhodnutí soudu, proti němuž není přípustné ani odvolání, lze ústavní stížností napadát jen pro natolik závažná pochybení, která zároveň způsobují zásah do ústavně zaručených práv stěžovatele, neboť bez elementární ochrany lidských práv a dodržování základních ústavních principů nelze opravdového právního státu dosáhnout. Podle názoru Ústavního soudu právě s ohledem na jednoinstančnost takového řízení před obecnými soudy je povinností těchto soudů věnovat postupu v řízení a odůvodnění rozhodnutí maximální pečlivost a pozornost [srov. náleží Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2012, sp. zn. IV. ÚS 2319/11].

III./b

K ústavní relevanci ochrany spotřebitele

17. Za pozornost dále stojí i další výtka stěžovatele, že nebyl zohledněn jeho status spotřebitele, který je nutno uplatnit i ve vztazích podřízených obchodnímu zákoníku (v tzv. fakultativních obchodech).

18. I tato námitka stěžovatele má pro správné právní posouzení případu nemalý význam. Předně je totiž nutno připomenout, že i v případě volby režimu obchodního zákoníku je třeba dle ustanovení § 262 odst. 4 obchodního zákoníku vždy použít ustanovení občanského zákoníku nebo zvláštních právních předpisů o spotřebitelských smlouvách, adhezních smlouvách, zneužívajících klauzulích a jiná ustanovení směřující k ochraně, je-li to ve prospěch smluvní strany, která není podnikatelem. Z toho vyplývá, že je třeba skutečně ve věci aplikovat příslušná ustanovení chránící spotřebitele jakožto slabší smluvní stranu (zejména ustanovení § 51a a následující občanského zákoníku).

19. Sama ochrana spotřebitele se potom nepohybuje jen na úrovni podústavního práva, nýbrž má právě dopad i do ústavní roviny. Konkrétně ochranu spotřebitele lze podřadit pod ústavní princip rovnosti, a to v jeho materiálním či faktickém pojetí (čl. 1 Listiny).

20. Základní ústavní princip rovnosti lze pojímat ve dvou rovinách - jako rovnost formální nebo rovnost faktickou. Není pochyb o tom, že úlohou zákonodárce je zajistit při tvorbě právního řádu všem adresátům právních norem formální rovnost, avšak s ohledem na skutečnost, že v reálném světě přírody i společnosti existuje z řady důvodů faktická nerovnost, musí zákonodárce v odůvodněných případech zvažovat i případy normativního zakotvení nerovnosti, která například odstraní faktickou nerovnost nebo jiný handicap. Je zřejmé, že by například neodporovalo ústavnímu požadavku rovnosti normativní zvýhodnění fyzicky handicapovaného člověka před člověkem zdravým v konkrétní životní situaci (například v oblasti zaměstnávání osob se ztíženým pracovním uplatněním, zvýhodněný přístup k tzv. bezbariérovým bytům apod.). I tam, kde se zákonodárce nevydal cestou vědomého zvýhodnění "slabšího", aby pro konkrétní životní situaci dal přednost rovnosti faktické před formální, ponechává orgánu, který pozitivní právo aplikuje, prostor pro řešení napětí mezi neúplností psaného práva a povahou konkrétního případu cestou aplikace ústavních principů v materiálním pojetí právního státu (soudcovská diskrece) [náleží Ústavního soudu ze dne 28. 3. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 42/03 (N 72/40 SbNU 703)].

21. Samotným východiskem spotřebitelské ochrany je potom postulát, podle něhož se spotřebitel ocitá ve fakticky nerovném postavení s profesionálním dodavatelem, a to s ohledem na okolnosti, za nichž dochází ke kontraktaci, s ohledem na větší profesionální zkušenost prodávajícího, lepší znalost práva a snazší dostupnost právních služeb a konečně se zřetelem na možnost stanovovat smluvní podmínky jednostranně cestou formulářových smluv. Zákonodárce se proto pokusil vyrovnat tuto faktickou nerovnost cestou práva, a to formou omezení autonomie vůle [srov. náleží Ústavního soudu ze dne 15. 6. 2009, sp. zn. I. ÚS 342/09 (N 144/53 SbNU 765)].

22. Ústavní soud připomíná, že autonomii vůle dovodil z čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, podle něhož každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá. Ústavní soud v tomto ustanovení spatřuje jak strukturální princip, tak subjektivní právo jednotlivce, které je omezitelné k prosazení jiného práva či veřejného zájmu, na základě zákona, přičemž takové omezení musí být přiměřené sledovanému cíli, jehož má být dosaženo [srov. např. náleží Ústavního soudu ze dne 12. 5. 2004, sp. zn. I. ÚS 167/04 (N 70/33 SbNU 197)]. Ústavní soud následně dovodil, že současná kogentní právní úprava tyto ústavní

podmínky omezení autonomie vůle kontrahentů splňuje [nález Ústavního soudu ze dne 6. 11. 2007, sp. zn. II. ÚS 3/06 (N 185/47 SbNU 429)].

23. Ústavní princip rovnosti se promítá i do soukromého práva a projevuje se v soukromoprávních vztazích. Právní doktrína k otázce rovnosti v soukromoprávních vztazích uvádí [Hurdík, Jan a Lavický, Petr. *System zásad soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 197 s. ISBN 978-802-1050-631. s. 115 a s. 120n.], že soukromé právo garantuje každému co nejširší míru možnosti svobodného jednání, avšak právě proto, že ji garantuje každému, musí ji zároveň u některých omezit, aby byla zaručena všem. Ze střetu autonomie vůle a z ideje rovnosti potom vyplývá ochrana slabší smluvní strany, a to s cílem dosažení vyvážené pozice, tj. spravedlnosti, ekvity či rovnováhy zúčastněných zájmů. Dále autoři uvádějí, že ve vztazích, v nichž vystupují strany, jejichž výchozí pozice jsou značně nerovnovážné (například vztahu podnikatele se spotřebitelem), se nelze spokojit s tím, že oběma stranám budou poskytnuty stejné právní prostředky, tedy jakási formální rovnost, neboť ve skutečnosti nerovnost výchozích prostředků způsobuje i nerovnost ve výsledku samotném. Řešení této situace autoři spatřují v nerovnovážné úpravě subjektivních práv a povinností účastníků soukromoprávního vztahu tím, že slabší smluvní straně (typicky spotřebiteli) je přiznáno více práv a silnější smluvní straně (dodavatel) je uloženo více povinností. Účelem dané právní úpravy je tedy snaha o dosažení skutečné rovnováhy tím, že budou právně vyrovnány výchozí ekonomické, informační, odborné a jiné rozdíly, jež mezi stranami panují. Jinak řečeno aby bylo dosaženo rovnosti jako cíle, je nutno nerovnost výchozích pozic korigovat stejně nerovnou úpravou práv a povinností. V této souvislosti autoři hovoří o zajištění rovnosti prostředků.

24. Nadto je vhodné dodat, že ochrana spotřebitele spadá také mezi jednu ze sdílených politik Evropské unie (srov. čl. 4 SFEU), proto je nutno na věc nahlížet také pohledem unijního práva. Evropská unie v této souvislosti vydala několik směrnic dopadajících na ochranu spotřebitele, s posuzovanou věcí přitom úzce souvisí především směrnice Rady č. 93/13/EHS ze dne 5. 4. 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách. K její interpretaci Soudní dvůr Evropské unie uvedl následující: "System ochrany zavedený směrnicí vychází z myšlenky, že se spotřebitel nachází v nerovném postavení vůči prodávajícímu nebo poskytovateli, co se týče jak vyjednávací pravomoci, tak úrovně informovanosti, které jej vede k tomu, že přistoupí k podmínkám předem vyhotoveným prodávajícím nebo poskytovatelem, aniž by mohl ovlivnit jejich obsah (rozsudek ze dne 27. června 2000, Océano Grupo Editorial a Salvat Editores, C-240/98 až C-244/98, Recueil, s. I-4941, bod 25). Takové nerovné postavení mezi spotřebitelem a prodávajícím nebo poskytovatelem může být narovnáno pouze pozitivním zásahem, vnějším ve vztahu k samotným smluvním stranám (výše uvedený rozsudek Océano Grupo Editorial a Salvat Editores, bod 27)" [Rozsudek Soudního dvora ze dne 26. 10. 2006, věc C-168/05, bod 25 a 26].

25. V pozitivním právu se ochrana spotřebitele promítá například do podoby vyšší informační povinnosti dodavatele, do práva spotřebitele odstoupit od smlouvy, do podoby zákazu některých ujednání ve spotřebitelských smlouvách či do podoby příkazu v pochybnostech o významu spotřebitelských smluv vykládat pro spotřebitele nejpříznivěji (srov. § 51 a násl. občanského zákoníku).

26. Princip autonomie vůle a princip rovnosti je doplňován a korigován principem ekvity či spravedlnosti. Zcela jasně je to patrné na ustanovení § 56 odst. 1 občanského zákoníku, kde je uvedeno, že spotřebitelské smlouvy nesmějí obsahovat ujednání, která v rozporu s požadavkem dobré víry znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran. Zde uvedený pojem "dobrá víra" (dále též "zásada poctivosti") je nutno vykládat v jeho objektivním slova smyslu, tudíž se blíží pojetí "dobrých mravů", případně pojetí "poctivého obchodního styku" a v pojetí nového občanského zákoníku je tento pojem obsažen v imperativu "každý má povinnost jednat v právním styku poctivě" (srov. § 6 NOZ a důvodovou zprávu k tomuto ustanovení). Výklad pojmu "dobré víry" jako projevu principu ekvity podporuje i článek 3 odst. 1 směrnice Rady č. 93/13/EHS, který byl právě do § 56 občanského zákoníku implementován. V tomto ustanovení je uvedeno, že smluvní podmínka, která nebyla individuálně sjednána, je považována za nepřiměřenou, jestliže v rozporu s požadavkem přiměřenosti způsobuje významnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran, které vyplývají z dané smlouvy, v neprospěch spotřebitele.

27. Ústavní soud připomíná, že již několikrát zásadu "poctivosti" v oblasti ochrany spotřebitele aplikoval, a to ve formě tzv. principu důvěry. Konkrétně v nálezu ze dne 6. 11. 2007, sp. zn. II. ÚS 3/06 (N 185/47 SbNU 429) Ústavní soud uvedl: "Ten, kdo vyvolal určité jednání, se nesmí ex post dovolávat vad jednotlivých úkonů, které sám způsobil. Uplatňování principu důvěry v úkony dalších osob při veškerém sociálním styku s nimi je základním předpokladem pro fungování komplexní společnosti (Luhmann, N.: *Vetruen. Ein Mechanismus der Reduktion sozialer Komplexität*. Stuttgart 1989, str. 1). Důvěru je třeba pokládat za elementární kategorii sociálního života. Jednak vyjadřuje vnitřní postoj odrážející eticky odůvodněné představy a očekávání

jednotlivých členů společnosti a z druhé strany je výrazem principu právní jistoty, který představuje jednu z fazet materiálně, tj. hodnotově, chápaného právního státu, jehož ústavně normativní výraz je obsažen v čl. 1 odst. 1 Ústavy ČR. Naznačená konkretizace principu právního státu je oním principem, který působí na straně stěžovatele a proti principu autonomie vůle, kterého se dovolávají obecné soudy. Je pak primárně úkolem obecných soudů najít praktickou konkordanci mezi oběma protikladně působícími principy tak, aby zůstalo zachováno maximum z obou, a tak, aby výsledek byl slučitelný s obecnou představou spravedlnosti." [obdobně náleží Ústavního soudu ze dne 15. 6. 2009, sp. zn. I. ÚS 342/09 (N 144/53 SbNU 765)].

28. Ve spotřebitelském právu je dodavatel ve fakticky výhodnějším postavení, neboť má odbornou převahu nad spotřebiteli, kterým své služby poskytuje. A proto kromě omezení vyplývajících z výše uvedeného principu rovnosti prostředků lze od dodavatele také očekávat (případně i vyžadovat), že se ve vztahu ke spotřebiteli bude chovat v obecné poloze poctivě. Nepostupuje-li tímto způsobem, zpronevěří se důvěře druhého účastníka smluvního vztahu v poctivost svého jednání, a takovému nepoctivému jednání nelze poskytnout právní ochranu [srov. § 265 obchodního zákoníku nebo § 6 nového občanského zákoníku].

29. V praxi se zásada poctivosti projevuje mimo jiné tím, že text spotřebitelské smlouvy, obzvláště jedná-li se o smlouvu formulářovou, má být pro průměrného spotřebitele dostatečně čitelný, přehledný a logicky uspořádaný. Například smluvní ujednání musí mít dostatečnou velikost písma, nesmějí být ve výrazně menší velikosti, než okolní text, nesmějí být umístěna v oddílech, které vzbuzují dojem nepodstatného charakteru. Uvedená zásada poctivosti dopadá i na aplikaci všeobecných obchodních podmínek. Jak bylo uvedeno v bodě 9, i ve spotřebitelských smlouvách je možno všeobecné obchodní podmínky uplatnit, nicméně taková aplikace má nejen uvedená formální omezení, nýbrž i omezení obsahová.

30. Je třeba zdůraznit, že obchodní podmínky ve spotřebitelských smlouvách na rozdíl třeba od obchodních smluv mají sloužit především k tomu, aby nebylo nezbytné do každé smlouvy přepisovat ujednání technického a vysvětlujícího charakteru. Naopak nesmějí sloužit k tomu, aby do nich v často nepřehledné, složitě formulované a malým písmem psané formě skryl dodavatel ujednání, která jsou pro spotřebitele nevýhodná a o kterých předpokládá, že pozornosti spotřebitele nejspíše uniknou (například rozhodčí doložka nebo ujednání o smluvní pokutě). Pokud tak i přesto dodavatel učiní, nepočíná si v právním vztahu poctivě a takovému jednání nelze přiznat právní ochranu.

31. V této souvislosti Ústavní soud upozorňuje na to, že nelze závěry Ústavního soudu interpretovat jako a priori vyloučení (příkladem) jmenovaných podstatných ujednání ze spotřebitelských smluv obecně, nýbrž zejména jako omezení jejich uplatnění v tzv. všeobecných obchodních podmínkách. Ústavní soud nyní odhlíží od skutečnosti, že fakticky je smluvní svoboda spotřebitele při určování, které ujednání bude uvedeno ve smlouvě a které ve všeobecných podmínkách, pouze zdánlivá, neboť obě listiny ve formulářové podobě připravuje dodavatel a s ohledem na nepoměr ve vyjednávací síle dodavatele a spotřebitele je na první pohled patrné, že se spotřebitel jen stěží může domoci změny předem připravených smluvních ujednání.

32. Je nepochybné, že původní poskytovatel elektronických komunikačních služeb byl jednáním stěžovatele poškozen, když nedošlo k vrácení poskytnutého modemu (jak konstatuje napadený rozsudek na str. 3), k jeho nahrazení či jinému vypořádání majetkových závazků. Postup stěžovatele, pokud se jedná o škodu, kterou poskytovateli způsobil, Ústavní soud v žádném případě neschvaluje. K otázce existence a rozsahu dalších závazků na straně stěžovatele, které by plynuly z uzavřené smlouvy a jejího porušení, se nicméně Ústavní soud dále nijak nevyjadřuje, neboť to není předmětem tohoto řízení. Nutno též zdůraznit, že uvedené závěry Ústavního soudu do budoucna nikterak nezhoršují (v obecné rovině) postavení poskytovatelů telekomunikačních služeb, co do ochrany jejich vlastnických práv. Zejména však jsou podnikatelům vystupujícím ve spotřebitelských vztazích v obdobném postavení zachovány a plně k dispozici další smluvní instituty, jako např. zálohové platby proti zapůjčení zařízení (nyní modemu) apod., které se vyznačují obdobným ekonomicky motivačním účinkem na spotřebitele. Při využití uvedeného postupu lze navíc mnohem přesněji vystihnout skutečnou hodnotu poskytovaného zařízení (modemu); nelze odhlédnout od skutečnosti, že výše smluvní pokuty v nyní projednávané věci převyšuje (zůstatkovou) hodnotu samotného zařízení několikanásobně.

33. Z uvedeného plyne konečný závěr, který dopadá na věc stěžovatele, že v rámci spotřebitelských smluv ujednání zakládající smluvní pokutu (podobně jako rozhodčí doložka) zásadně nemohou být součástí tzv. všeobecných obchodních podmínek, nýbrž toliko spotřebitelské smlouvy samotné (listiny, na niž spotřebitel připojuje svůj podpis). Výjimku představují specifické případy, kdy se z povahy věci uplatňuje specifický režim (např. smlouva o přepravě osob s ohledem na § 3 vyhlášky č. 175/2000 Sb., o přepravním řádu pro veřejnou dráží a silniční osobní dopravu, apod.).

34. Pokud obecný soud nezohlednil ústavní aspekt materiální rovnosti mezi spotřebitelem a dodavatelem (projevující se v rovině podústavního práva jako ochrana spotřebitele), principy důvěry a poctivosti ve smluvních vztazích, a uložil stěžovateli povinnost zaplatit žalobci (postupníkovi) částku odpovídající smluvní pokutě nastupující po marně uplynulé lhůtě sedmi dnů od data ukončení smlouvy ve smyslu čl. 3 Všeobecných obchodních podmínek, porušil základní právo stěžovatele plynoucí z čl. 11 odst. 1 Listiny, tedy právo na ochranu vlastnictví.

35. K ostatním námitkám stěžovatele Ústavní soud uvádí, že jsou jen víceméně polemikou s aplikací podústavního práva a nedosahují ústavněprávní roviny, a proto se jimi Ústavní soud podrobněji nezabýval.

IV.

36. Podle Sdělení Ústavního soudu č. 469/2012 Sb. v souladu s obecným principem časové působnosti zákonů upravujících postup v řízení před soudem budou ustanovení zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 404/2012 Sb. účinného od 1. ledna 2013, upravující řízení před Ústavním soudem uplatňována i na řízení zahájená, avšak neskončená do 31. prosince 2012. Tímto způsobem byla ve věci aplikována ustanovení upravující ústní jednání v řízení před Ústavním soudem, přičemž pro nařízení ústního jednání nebyly shledány důvody.

37. V rozsahu, v němž se stěžovatel domáhá zrušení výroku I. rozsudku soudu I. stupně, spatřuje Ústavní soud ústavní stížnost jako zjevně neopodstatněnou, neboť k porušení stěžovatelových práv nedošlo a ani zjevně dojít nemohlo. Výrokem I. totiž soud I. stupně částečně zastavil řízení v rozsahu, v němž se žalobce domáhal zaplacení smluvního úroku z prodlení.

38. Vzhledem k výše uvedenému Ústavní soud dospěl k závěru, že bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny a právo na ochranu vlastnictví dle čl. 11 odst. 1 Listiny, ústavní stížnosti dle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu, vyhověl (výrok I.) a napadené výroky II. a III. rozsudku soudu I. stupně podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil (výrok II.). V části, v níž ústavní stížnost směřovala proti výroku I. rozsudku soudu I. stupně, odmítl Ústavní soud ústavní stížnost jako zjevně neopodstatněnou (výrok III.) podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat (§ 54 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

V Brně dne 11. listopadu 2013

Ivana Janů, v.r.
předseda senátu